

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 37 Volume: 8 Issue: 37

Nisan 2015 April 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN OLUŞUMUNDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİN PROBLEMLERİ

RUSSIA-CHINA RELATIONS IN THE ESTABLISHMENT PROCESS OF SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION AND PROBLEMATIC AREAS

Halil AKMAN*

Öz:

Çalışmada, Rus-Çin ilişkileri tarihi açıdan incelenerek, özellikle Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş ve gelişmesindeki karşılıklı ilişkilere değinilmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş aşamasında, tek kutuplu dünyaya karşı birlikte hareket etmeyi zorunluluk olarak gören, ortak bakış açısına sahip olan bu iki devletin ilişkileri, bu kuruluşla birlikte daha da yakınlaşarak müttefiklik boyutuna ulaşmıştır. İlişkilerin müttefiklik derecesinde iyi gidişi, karşılıklı sorunların ihmal edilmesini ve bu alana pek değinilmemeyi getirmiştir. Oysa ki, çalışmamızda görüleceği üzere, iki ülke arasında çok ciddi problemler, farklılıklar ve anlaşmazlıklar da mevcuttur. Çalışmamızda özellikle bu problemler ve nitelikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Çin, Rus-Çin İlişkileri, ŞİO, Şanghay İşbirliği Örgütü.

Abstract

In this study, Russia-China relations, especially in the process of establishment and development of Shanghai Cooperation Organization (SCO) are examined from historical perspective. The relations of these states that have common point of view during the establishment process of SCO in terms of standing against unipolar world turned into alliance under this organization. Good relations that have developed through this alliance led to negligence of some problems between Russia and China. However, as it can be seen in our study, there are serious problems, differences and disagreements between these states. These problems and their main characteristics will be particularly stressed in this study.

Keywords: Russia, China, Russian-Chinese Relations, SCO, Shanghai Cooperation Organization.

1. Giriş

Rusya-Çin ilişkilerine bakıldığında son yıllarda Şanghay işbirliği örgütü bu ilişkilerde önemli yer etmektedir. Uzun bir geçmişe sahip olan iki ülke ilişkileri, tarihi boyunca inişli çıkışlı seyir izlemiştir. Bu ilişkilere bakıldığında, özellikle SSCB'nin yıkılması ile ABD'nin dünyanın tek süper gücü olarak kalmasının getirdiği tek kutupluluk tartışmalarında, aynı kaygıları paylaşan Rusya ve Çin'in aynı tarafta yer almayı ve beraber hareket etmeyi zorunluluk olarak gördükleri dikkat çekmiştir. Bu beraberliğin getirisi olarak da öncelikle sınır problemleri halledilmiş, Şanghay Beşlisi kurulmuş, ardından da Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİO) kuruluşu yaşanmıştır.

2. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kuruluş Öncesi Rusya-Çin İlişkileri

Şanghay İşbirliği Örgütü öncesinde Rus-Çin ilişkilerini, Şanghay İşbirliği Örgütü öncesinde kurulan Şanghay Beşlisini baz alarak, Şanghay Beşlisi öncesi tarihi ilişkiler ve Şanghay Beşlisinin kuruluş, gelişim aşaması olarak iki evreye ayırabiliriz. Bu aşamalarda Rus-Çin ilişkileri yakınlaşmış, beraber çalışma ve karar alma mekanizmaları test edilmiş ve Şanghay İşbirliği Örgütüne giden süreçte ilişkilerin sağlam zemine oturtulması için temel müştereklerde anlaşma sağlanmıştır.

2.1. Şanghay Beşlisi Öncesi Rus-Çin İlişkileri

1917 yılında Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra Çin, Sovyet dış politikasında önemli rol oynadı (Lukin, 2002, s. 88). 2 Ekim 1949'da Sovyet desteğini alan Çin Komünist Partisi, Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurunca iki ülke diplomatik ilişkileri sıcak şekilde işlemeye başlamıştır. İlişkiler 1950'de yapılan "Dostluk

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" ve karşılıklı ticaret anlaşmalarının etkisiyle daha da yakınlaşmış, bu doğrultuda 1950'lerde Çin dış ticaretinin yarısından fazlasının yönü SSCB olmuştur (Brenton, 2013, s. 234). İki ülke 1950'lerde Komünist blokta yer alarak, ABD'ye karşı ittifak konumunda olmuşlardır (Kuchins, 1997, s. 1). 1955-56'ya kadar süren dönemde Sovyet modelinin ve Sovyet düşüncesinin ithali ön plandadır. Bu dönemde çok sayıda Çinli, Sovyetler Birliğinde eğitilmiştir (Shenkar, 2007, s. 59).

1950'lerin sonlarından itibaren ideolojilerinin anlayış farklılıklarından dolayı iki ülke ilişkileri gerilmiş, iki ülke yetkilileri tarafından birbirlerini suçlayan mektuplar göndermişlerdir (Kaya, 2011, s. 641). Oluşan bu gerilim, sınırlarında askerlerin silahlı çatışmasına kadar gitmiştir (Haffie, 2011, s. 26). 1969 yılında Çin sınırına 1 milyonun üzerinde Sovyet askeri yığılması da, bu çatışmanın habercisiydi (Kissinger, 2012, s. 216).

Sovyetler Birliği ile ilişkileri gerginleşen Çin, 1970'lerde SSCB'ye karşı ABD ile yakınlaşmıştır (Menon, 1997, s. 101). Çin bu stratejik hamle ile, hem ABD'ye hem de SSCB'ye karşı dış güvenliği sağlayıp, iç refah ve ekonomik büyümesi için uygun ortam oluşturmuştu (Ekrem, 2011, s. 10). 1970-80 arası stabil süren Rus-Çin ilişkileri (Brenton, 2013, s. 235), Gorbacov'un SSCB iktidarına gelmesine kadar mesafeli olmuştur. Gorbacov'un açılım politikasıyla 1989'da, bir Sovyet liderinin 30 yıl sonra ilk kez Çin'e ziyarette bulunduğu bu görüşmelerle, ilişkiler yumuşama evresine girmiştir (Brenton, 2013, s. 235-236). Bu evrede Çin'i zor duruma sokan ve Batı dünyasının tepkisini çeken 1989 Tiamenmen olaylarını, SSCB tarafı ilişkiler için engel olarak görmemiştir (Menon, 1997, s. 102).

Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden çekilişinden sonra, varisi olarak yeni oluşan ve düzeni sağlamaya çalışan Rusya ile 1989 Tiamenmen sonrası uluslararası ambargolara maruz kalan Çin birbirine yakınlaşmıştır. Bu dönemde iki ülkenin ortak özelliği, Marksizm ve Leninizm sonrası düzenli bir siyasi ve ekonomik düzene kavuşamamalarıydı (Mandelbaumi, 1997, s. 80).

SSCB sonrası birbirine yakınlaşan iki ülke yetkilileri, ilişkilerini geliştirmek için karşılıklı birçok resmi ziyaretlerde bulunmuşlardır. 1992'deki karşılıklı görüşmeler sonucunda ortak bildiri yayınlanmış, bu bildiride karşılıklı işbirliği ve çıkarların gözetileceği açıklanmıştır. 1994 yılında başka bir ortak bildiride de karşılıklı iyi ilişkiler ve yapıcı ortaklık üzerinde durulmaktaydı. 1995 Temmuzunda ise Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin, Rusya için en önemli devletin Çin olduğunu vurgulayarak, iki ülke ilişkilerine çok büyük önem verdiklerini belirtmiştir (Lukin, 2002, s. 103).

2.2. Şanghay Beşlisinin Kuruluşu ve Gelişimi (26 Nisan 1996)

1996 Nisanında Çin'de bulunan Yeltsin'in temaslarında, Çin ve Rus tarafı yirmi birinci yüz yıl için iki taraf da stratejik partnerlik arzuladıklarını açıklamışlardır (Lukin, 2002, s. 103). Stratejik partnerlik arayan bu iki büyük gücün bölgedeki en önemli sorunları, sınır sorunlarıydı. Dolayısıyla, Şangay Beşlisi ülkeleri arasında 1996 yılında Şangay'da yapılan ilk toplantının konusu da sınır sorunları olmuştur. Böylelikle Şangay beşlisinin kuruluşunda sınır sorunlarının çözümü önemli bir etkidir.

2.2.1. Rus-Çin Sınır Sorunları

Rusya-Çin arasındaki uzun sınır hakkında ihtilafın kökeni, uzun yıllar öncesine gitmektedir. 1860 yılında belirlenen sınır, nihai tatmin oluşturmamıştır. Bu konuda Mao, 19. yy. da 1,5 milyon km kare Çin toprağının, Çarlık Rusya'sı tarafından gasp edildiğini iddia etmekteydi (Kuchins, 1997, s. 3).

1950'lerin sonunda iki ülke arasında gerilen ilişkiler, sınır konusuna da yansdı ve 1960 yılında Çinli 100 kadar hayvan yetiştiricisinin SSCB sınırından geçmesiyle gerilim iyice arttı. 1964 yılında sınır sorununun çözümü konusunda tarafların bir araya gelip, suyolları ve akıntıları dikkate alarak yeni sınır belirleme çabaları da sorunu yatıştıramamış ve artan bu gerilim, nihayetinde sınır çatışmalarına yol açmıştır. Bu gerilimli ortamın daha büyük çatışmalara yol açmaması için, 20 Ekim 1969 tarihinde iki ülke arasında acilen barış görüşmelerine başlanmıştır. (Tütenbayev, 2012, s. 439)

1989 Tiamenmen olayları sonrasında dış politikada yalnız kalan Çin, Rusya'yla ihtilafları da dâhil olmak üzere sorunlarını çözme anlayışına geçti (Haffie, 2011, s. 27). Rusya'nın da açılım siyasetine denk gelen bu yıllarda sınır sorunu konusunda bir araya gelinmiş ve sınırların %98'i belirlenmiştir. Fakat SSCB'nin kısa zaman sonra yıkılması, bu belirlemenin akıbetini meçhul kılmıştır.

SSCB'nin yıkılmasından sonra yeni bağımsızlığını kazanan devletler ve Rusya ile Çin'in sınırı tekrar belirsizlik durumuna düştü. SSCB'nin yıkılışıyla birlikte Çin, Sovyet sınırlarında jeopolitik bir güç boşluğu tehdidi altında kaldı (Kleveman, 2004, s. 114). Fakat 1992 yılında Çin başbakanı LiPeng ve Rus başkanı Boris Yeltsin'in New York'taki görüşmelerinde, konu hakkında olumlu açıklamalar yapılmış ve sınır konusunda anlaşmaya varmak için uzlaşya varılmıştır. Görüşmeler sonunda varılan anlaşma, 1992 Şubatında iki ülke parlamentolarında onaylanmıştır (Menon, 1997, s. 103). 1992 Aralığında yapılan görüşmelerde, iki tarafın da askerleri birliklerini sınırın 100 km gerisine çekmeleri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Aynı zamanda 200

km'lik alanda, saldırı silahların ve tankların azaltılmasıyla ilgili de uzlaşmaya varılmıştır.(Menon, 1997, s. 107)

2.2.2. Şanghay Beşlisi'nin Gelişimi

1996 yılında sınır sorunu gündemiyle Şangay'da toplanan beş ülke, karşılıklı en önemli problemleri olan aralarındaki sınır sorunlarını görüşmüşlerdir. Şangay'da yapılan bu ilk toplantıda taraflar, sınır bölgelerinin güvenliği için sınır bölgelerinde askeri faaliyetlerde bulunmamak ve sınırın 100 km derinliğindeki harekâtlarından birbirlerini bilgilendirmek konusunda anlaşmaya varmışlardır. Böylelikle Kazakistan, Kırgızistan ve Çin sınırlarının başladığı yer konusunda 1996 yılında anlaşmaya varılmıştır (Tütenbayev, 2012, s. 439).

ABD'nin tek hakim güç olarak kalması ve orta asya bölgesine yönelmesinden rahatsız olan Rus ve Çin liderleri, ABD'nin tek kutuplu hegemon yapısını eleştirerek, ortak fikirde bir araya gelmişlerdir. Boris Yeltsin ve Jiang Zemin, Nisan ayındaki (1996) buluşmalarında, soğuk savaş sonrasında "Hegomonizm"i eleştirerek, ABD'ye karşı ortak hareket etmek gerektiği fikrinde birleşmişlerdi (Kristol & Kagan, 1996, s. 20).

Beşli'nin ikinci toplantısı 24 Nisan 1997'de Moskova'da yapılmış, sınır alanlarında askeri birliklerin azaltılması konusunda mutabakata varılmıştır. Bu anlaşmayla sınır bölgesinde 260.400 asker bulundurulacaktı. Bu miktarın 130.400'ü Çin tarafına, diğer miktarı da Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafına ait olacağı belirlenmişti (Aslan, 2004, s. 24). Üçüncü toplantı 3 Temmuz 1998'de Kazakistan'ın başkenti Almatı'da olmuştur. Bu toplantıda bir kez daha sınır ve savunma konularından daha geniş çerçeveye açılmış, ekonomik işbirliği konusundaki anlaşmalar daha ön plana alınmıştır (Deniz, 2013, s. 220). Bölge kalkınmasını sağlamak için ekonomik işbirliğine gerek olduğu vurgulanarak, bu doğrultuda 3000 km'lik Kazakistan'dan Batı Çin'e gidecek büyük bir boru hattı yapılması gündeme gelmiştir. Görüşmelerde aynı zamanda uluslararası suçlar ve dinci akımlarla mücadele gibi konular gündeme gelmiştir. Almatı zirvesi sonrasında, sınır sorunları için önemli adımlar atılmıştır. Kazakistan ve Çin arasındaki sınır meselesi halledilmiştir (Tütenbayev, 2012, s. 440).

24 Ağustos 1999 tarihinde yapılan dördüncü toplantı, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te olmuştur. Bu toplantının ana gündemini, NATO'nun Yugoslavya'yı bombalaması oluşturmuştur. NATO'nun Yugoslavya'yı bombalamasını değerlendiren taraflar, müdahaleyi kınayarak ABD karşıtlığı konusunda ortak vurgu yapmışlardır. Özellikle Rusya ve Çin, ABD'nin uluslararası faaliyetlerini şiddetle eleştirmişlerdir. ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni kurma çabalarına karşı seslerini yükseltmişlerdir.

5 Temmuz 2000 tarihinde yapılan beşinci toplantı ise Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmıştır. Bu toplantıya, Şanghay Beşlisine üye ülkelerin yanı sıra Özbekistan'ın da çağrılması ve başkan İslam Kerimov tarafından temsil edilmesi, diğer toplantılardan farklı bir açılıma yönleneceğinin belirtisiydi. Yapılan zirve sonucunda Duşanbe Deklarasyonu olarak anılan bir deklarasyon imzalanmıştır. Bu toplantıda bir araya gelen ülkeler, bölgesel güvenlik, ayrılıkçı hareketler ve terörizme karşı ortak tavır alınması, Çin'in Tayvan konusundaki isteklerini ve Rusya'nın Çeçenistan konusundaki politikasına destek, uluslararası terörizmle mücadele, üye ülkeler arasında askeri ve ekonomik işbirliğinin artırılması kararının yanında, Bişkek'te antiterör merkezinin kurulması konusunda da anlaşmaya varmışlardır. Duşanbe zirvesinde Birleşmiş Milletlerin rolü de tartışılmıştır. BM'nin etkisinin artırılması ile ilgili öneriler gündeme gelmiştir.

3. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kuruluşu ve Gelişimi

3.1. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kuruluşu

Sınır sorunlarının çözülmesi amacıyla Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan beş bölge ülkesinin bir araya gelerek oluşturdukları yapıda, sınır sorunlarının çözülmesinden sonra ekonomik, askeri, kültürel ve enerji konularında da görüşmeler yapılmış, ortak mutabakat kararları alınmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, beş yıllık süresi içinde; iyi komşuluğu, karşılıklı güven ve dostluğu, bölgenin güvenlik ve düzenini, ortak gelişmeleri getiren Şanghay Beşlisinin pozitif rolü Şanghay İşbirliği'ne etkisi büyüktür (Andrei Melville, 2005, s. 181).

Şangay Beşlisi olarak tanına ülkelerin 15 Haziran 2001 tarihinde Şangay'da yapılan toplantıya Özbekistan'ı da davet etmeleriyle, bu toplantıda bir farklılık belirmiştir. Katılımcı ülkeler olan Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın ortak deklarasyonu ile Özbekistan'ın üyeliğe alınması ile de yeni bir açılım yapılmış ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) kurulduğu açıklanmıştır (China Daily, 2001).

15 Haziran 2001'de kuruluşu açıklanan ŞİÖ'nün ikinci toplantısı 7 Haziran 2002 tarihinde Petersburg'da yapılmıştır. (Wu, 2008, s. 111) Altı üyenin imzalarıyla, kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün ana sözleşmesi, bu toplantıda imzalanarak resmîyet kazanmıştır. Yapılan bu sözleşmede örgütün amacı, ilkeleri, yönetim yapısı, işleyiş usulleri belirlenmek olmuştur.

Kuruluş sözleşmesinin 1. Maddesinde kurucu devletler tarafından Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulduğu ilan edilmiştir. İkinci maddede kuruluşun amaçlarının anlatıldığı 15 Haziran 2001 tarihli kuruluş ana sözleşmesi 11 maddeden oluşmaktaydı (Internacionales, 2001).

Deklarasyonda, oluşumun üçüncü taraflara karşı bir oluşum olmadığı ve üçüncü tarafları hedef almadığı vurgulanmış, aynı zamanda organizasyon prensiplerini karşılayan yeni üyelere de açık olduğu belirtilmiştir. Deklarasyonda aynı zamanda bölge güvenliğini sağlamak için gayret edileceği ve terörizmle mücadele, ayrılıkçılık, silah kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği, insan kaçakçılığı gibi illegal suç unsurlarıyla mücadele vurgulanmıştır (Gill, 2007, s. 41).

Üye ülkeler arasındaki ilişkilerin yapılandırılmasında, Çin tarafı Şangay ruhu olarak adlandırılan hareket tarzının değerlendirilmesinin altını çizmiştir. Jiang; 2002 haziranında Petersburg'da Şangay ruhunu; karşılıklı güven, karşılıklı avantajlar, eşitlik, danışma, kültürel farklılıklara saygı ve ortak gelişme arzusu olarak nitelendirmiştir (Yong Deng, 2005, s. 184).

3.2. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kuruluşunda Rus-Çin Yakınlaşmasının Sebepleri

ŞİÖ'nün kurulmasında lokomotif teşkil eden Rusya ve Çin'in politikaları etkili olmuştur. İki ülke ve diğer orta Asya ülkeleri arasındaki sınır güvenliğinin sağlanması, ekonomik çıkarları, bölge güvenliği ve ABD karşıtlığı, temel olarak ŞİÖ sürecinde iki ülkeyi yakınlaştıran sebepler olmuştur.

3.2.1. Sınır Güvenliği

Rusya, Çin ve bağımsızlıklarını kazandıkları tarihten sonra oluşan Orta Asya Cumhuriyetleri arasında, karşılıklı en büyük sorun olabilecek mesele sınırların durumu ve güvenliği olmuştur. Sınır problemleri halledilmeden taraflar arası ortak görüşmelerin ve işbirliğinin yapılması imkânsız durumdaydı. Bu sebepten ŞİÖ'nün kuruluş sürecinde sınırların belirlenmesi ve güvenliğinin sağlanması önemli rol oynamıştır.

Çin, Rusya ve Bölge ülkeleri açısından sınırların güvenliği çok önemli bir konuydu. Çin'in; Rusya Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile olan sınırlarının uzunluğu 7000 km. olduğu düşünülürse, bu önem daha iyi anlaşılacaktır. Bu açıdan bakıldığında Çin, 1996 Nisanında Şanghay Beşlisi çerçevesinde yapılan anlaşmalarla Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la mevcut 3000 km uzunluğundaki sınır anlaşması yapmıştır (Ekrem, 2011, s. 25). 3 Temmuz 1998'de Kazakistan'ın başkenti Almatı'da yapılan toplantıda, sınır sorunlarının çözümü için taraflar daha yakın işbirliği konusunda iradelerini ortaya koymuşlar, zirve sonrası Çin ve Kazakistan arasındaki 1000 kilometrelik sınır bölgesi taraflar arasında paylaştırılmıştır. Çin ve Tacikistan arasındaki sınır anlaşmazlığı da 2002'de nihai olarak çözüme kavuşmuştur.

3.2.2. Bölge Güvenliği

Rusya ve Çin, Orta Asya'nın en etkili iki büyük gücüdür. Orta Asya bölgesi de, etkin ve güçlü olmak isteyen büyük güçler açısından stratejik bir konuma sahiptir. Bu doğrultuda oluşturulan hâkimiyet teorilerinde bölge önemli yerini almıştır. SSCB'den sonra bağımsızlığını kazanan bu güçler, daha zayıf durumda oldukları için büyük güçlerin etkisine girme konusunda dirençsiz durumdaydılar. Bu durumda bölgeyle tarihi bağları olan Rusya, ilişkilerini ve nüfuzunu kuvvetli kılma, bölgede yeniden etkili olma amacındadır. Çin ise bölge ülkeleriyle daha çok ekonomik alanda ilişkiyi önemsemektedir.

Rusya, Çin ve bölge ülkeleri için bölgenin güvenliği toplu çalışılarak elde edilebilecek bir konudur. Bölge ülkeleri birbirleriyle etkileşimde olduklarından ve heterojen yapılarından dolayı, bir ülkede meydana gelecek terör ve ayrılıkçılık hareketler, diğer ülkelere de yansıma ve tehdit oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu doğrultuda gidilen işbirlikleri, Şanghay beşlisinden Şanghay işbirliğine doğru giden bir süreci oluşturmuştur. Bölge güvenliğinin sağlanması açısından Almatı'da 1988 yılında düzenlenen Şanghay beşlisinin üçüncü zirvesinde önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlarla bölge güvenliğinin sağlanması için, terörizm, her çeşit etnik bölücülük, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı konularında karşılıklı güvenlik ve işbirliği içine girileceği belirtilmiştir (Ekrem, 2011, s. 26).

Çin 2003 yılında oluşturduğu dış politika strateji kapsamında bölgeye ve çevre ülkelere büyük önem vermektedir ve bu doğrultuda Asya merkezli küresel anlayışla dış ilişkilerini sürdürmektedir. Bu anlayışla hem bölgeyi sorunlu bir bölge olmaktan uzak tutmak, hem de yükselen Çin olgusuna karşı bölge ülkelerinde oluşacak tehdit algısını en aza indirmek hedeflenmiştir (Ekrem, 2011, s. 13).

3.2.2.1. Rusya'nın Güvenlik İhtiyacı

SSCB sonrası iç düzenini sağlama, ekonomik ve siyasi problemleriyle mücadeleye gücünü harcayan Rusya, dış politikasında durgun bir sürece girmiştir. Yapısını kurduktan sonra da 1993'te ilan ettiği "yakın çevre doktrini" çerçevesinde, yakın ilişkilerde olduğu ve tarihi bağları bulunan Orta Asya cumhuriyetleriyle ilgisini ortaya koymuştur (Özdaşlı, 2012, s. 110). Bölgeyle ilgili diğer güçlerin önüne geçmek için ilişkilerini kuvvetlendiren Rusya, aynı zamanda Çin ile stratejik olarak yakınlık kurmuştur. Aynı zamanda bölgenin

enerji kaynakları olan Kazakistan petrolü ve Türkmenistan doğalgazının kontrolüne hâkim olma, Rus bölge kuvvetini perçinleyecekti.

Rusya, Çeçenistan bölgesindeki ayrılıkçı harekete karşı büyük askeri operasyonlar düzenlemiş ve güvenliğini sağlamak için büyük çaba sarf etmiştir. Bu büyük operasyonların ardında hem siyasi hem de ekonomik faktörler yer almaktadır. Rusya'nın Karadeniz'e çıkışında Kuzey Kafkasya'nın vazgeçilmezliği ve Grozni'nin petrol bölgesi olmasının yanında, Azerbaycan ve Kazakistan'dan gelen boru hatlarının geçiş alanı olması sebebiyle bu bölgenin güvenliğine büyük önem verilmiştir (Yıldız, 2007, s. 157).

Rusya'nın bulunduğu Orta Asya bölgesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının etkilerini üzerinden atamamış durumdaydı. Şanghay Beşlisi'nin oluşumunda, sınır sorunlarının giderilmesindeki gayreti, bu sorunların önemini açıklamaktadır. Aynı zamanda etnik sorunlar, ekonomik ve siyasi dönüşümden kaynaklanan sorunlar, radikal dini akımlar, su sorunları gibi bölge sorunları, bölge güvenliğini tehdit eder boyutlardaydı (Çelik, 2012, s. 29). Bölgede ortak bir politika ve güvenlik açıklarını kapayıcı önlemler alınmaz ise hem bölgenin hem de Rusya'nın bölge dışı güçlerin etkisine maruz kalacakları aşikârdı.

3.2.2.2. Çin'in Güvenlik İhtiyacı

Çin; kalabalık nüfusu, içindeki etnik sorunları ve istikrarının devamı için, bölgenin güvenliğiyle yakından ilgilenmektedir. ŞİÖ gibi bir yapının varlığı, Çin'in güvenlik endişelerini izale etmek adına önemli bir oluşumdur.

Öncelikle kendi içindeki, özellikle Doğu Türkistan bölgesindeki ayrılıkçı hareketler Çin'in en hassas olduğu iç güvenlik konusudur. Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nin ciddi bir tehdit unsuru olarak görülmesinde önemli unsurlar, bu bölgenin değerli petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması ve Rusya, Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Hindistan ve Pakistan'la sınıra sahip bir sınır bölgesi olmasıdır. Çin'in yer altı zenginlikleri açısından bu bölge oldukça önemlidir, zira yer altı zenginlik kaynaklarının dörtte üçü bölgededir. Sincan'ın Kuzey tarafındaki Tarım Basın'da çok büyük petrol ve gaz kaynakları mevcuttur. Komşu ülkelerden gelecek destekten çekinen Çin yönetimi, bu bölgede oldukça hassas davranmaktadır. Bu yüzden Çin yönetimi, on binlerce Uygur'un bulunduğu Orta Asyalı komşu ülkelerden, Uygurların siyasi hareketlerinin sıkı kontrol altında tutulmasını talep etmektedir (Kleveman, 2004, s. 115). Çin yönetimi, Orta Asya ülkelerinde meydana gelen herhangi bir dini akımın, Sincan bölgesini de hareketlendireceği çekincesindedir. Özellikle Kazakistan ve Kırgızistan gibi komşu ülkelerden, Uygurlara yapılacak silah yardımının önüne geçmek için ŞİÖ vasıtasıyla bu ülkelerle işbirliğine gidilmesi, Çin çıkarlarına önemli bir önlemdir. Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı girişimlerin başarıya kavuşması durumunda, İç Moğolistan ve Mançurya'da da benzer sorunlar ateşlenecektir. Dolayısıyla ŞİÖ, bölgede statükoyu koruma adına Çin'in arzuladığı bir girişim olmuştur.

Çin'in, bölgesel güvenliği sağlama çalışmaları, 1991 yılında yeni bağımsızlığa kavuşan bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını tanıyarak başlamıştır. Bu devletlerle ve Rusya ile ilişkileri iyi seviyede seyredince, sınır güvenliğini ve bölge güvenliğini sağlayıcı adımlar çerçevesinde Şanghay beşlisinden, Şanghay İşbirliği Örgütüne giden bir süreç yaşanmıştır. 1988 yılında yapılan Şanghay Beşlisi'nin üçüncü zirvesinde, bölge güvenliği konusunda alınan kararlarla, güvenlik konusu ön plana taşınmıştır. Bu konuda Şanghay beşlisinin ŞİÖ'ye dönüşmesi kararlaştırılan buluşmada, "Terörizm, Bölücülük ve Radikal Dincilikle Mücadeleye İlişkin Şanghay Antlaşması" imzalanmıştır (Ekrem, 2011, s. 27).

Çin, iç güvenlik önceliklerinin yanında, bölgede güvenliğini sağlaması açısından da Şanghay İşbirliği Örgütü'ne olumlu bakmaktadır. Orta Asya bölgesinde istikrarın devamı, Çin politikaları açısından hayati öneme sahiptir.

Çin'in önemli diğer bir sorunu da Tayvan meselesidir. Hemen yanı başında, ABD'nin desteklediği ve ABD için doğal bir üs niteliğinde bir bölge olan Tayvan, Çin güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Tayvan'ı topraklarına katarak, bu tehdidi ortadan kaldırma düşüncesindeki Çin için, ABD'nin bu yönde bir girişimi savaş sebebi sayacağı açıklaması, engelleyici bir durum olmuştur.

Ekonomik Çıkarlar

3.2.2.3. Rusya'nın ekonomik çıkarları

1990'lı yıllar sonrasında istikrarsız bir görünümde olan Rus ekonomisi, 1999 yılından itibaren istikrarlı bir gelişme seyri yakalamıştır. Rus ekonomisinin gelişmesinde enerji sektörü önemli rol oynamaktadır. Dünya petrol rezervlerinin %6,6'sına ve doğalgaz rezervlerinin %26,3'üne sahip olan Rusya, ihracatının %65'ini enerji sektöründen sağlamaktadır (Nogayeva, 2011, s. 56).

Rusya dünyanın en güçlü ve iddialı enerji şirketlerine sahip olma ve enerji merkezi olma amacındadır. SSCB yıkılışını takip eden yıllarda, Rusya dış politikasında ve ekonomik politikalarında Batıya yaklaşan, batılı normları yakalama yönünde girişimlerde bulunmuştur. Ancak Batıyı kendisine örnek alan Rus idaresi,

ekonomik anlamda kötüye gitmeyi durduramadığı sebebiyle, bu normların mevcut Rus yapısına uygunluğu sorgulanmaya başlanmıştır. Böylelikle Yeltsin, dış politikasını yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. Bu sorgulama ekonomik politikalara da doğrudan etki etmiştir.

Özellikle Putin'in başkan seçildikten sonra Rusya'nın daha aktif politikalar izleyeceği yönündeki açıklamaları, dış politikasında önceliğin Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) coğrafyasına yöneleceği söylemleri, dikkatleri bu bölgeye çekmiştir (Kamalov, 2011, s. 30). Ticaret ve ekonomi alanında da Rus çıkarları bölge ülkeleriyle yakın işbirliğini gerektiriyordu.

3.2.2.4. Çin'in Ekonomik Çıkarları

Çin'in, ekonomik kalkınma ve dışa açılım politikalarının geçmişi, 1978 yılında Çin Komünist Partisi başkanı Deng Xiaoping'in iktidara gelmesine uzanır. Bu yönde karar alan ve 1979 yılında piyasa ekonomisine geçiş reformlarıyla açılan Çin, 1985'te uluslararası alana açılıp, ekonomisini yabancı sermayenin yatırımlarına açarak entegrasyonda ileri boyutu yakalamıştır.

Çin'in uyguladığı ekonomik kalkınma modeliyle, çatışmadan ve savaştan uzak durarak güç kazanmak anlayışı önemlidir. Bu anlayışla politikalar üreten Çin için ekonomik gelişme birinci öncelik halini almıştır. Diğer gelişmelerin, ekonomik gelişmenin artmasıyla sağlanacağı düşüncesi hâkim hale gelmiştir.

Çok büyük üretim kapasitesiyle sürekli büyüyen Çin ekonomisi için, Enerji çok önemli bir konudur. ABD'nin ardından en büyük enerji ithalatçısı ülke olan Çin, üretimi için yeterli enerji kaynağını karşılamak için petrol ithalatını arttırmak zorundadır (Nogayeva, 2011, s. 72).

Çin ekonomisi için Orta Asya bölgesi, sahip olduğu enerji kaynakları ve Çin'e yakınlığı bakımından büyük öneme sahiptir. Büyük miktarda enerjiye ihtiyaç duyan Çin için, ŞİÖ yoluyla bölge ülkeleriyle işbirliğine giderek, hem enerji bölgelerine yatırımlar yaparak ihtiyacı karşılama, hem de varlığını pekiştirerek bölgede etkin olmak isteyen diğer güçlerin önünü kesmek, stratejik olarak önemli bir hedeftir.

3.2.3. ABD Faaliyetlerine Tepki

Rusya ve Çin'in, ŞİÖ yolunda birbirlerine yaklaşmasında ABD'nin faaliyetlerinden rahatsız olma ve bu faaliyetlere karşı ortak irade gösterme anlayışı vardır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasının arka planında, yalnızca üye devletlerarasındaki sorunların çözümü değil, aynı zamanda ABD'nin Orta Asya'daki faaliyetlerine karşı duyulan tepki önemli rol oynamıştır (Oldberg, 2005, s. 44).

SSCB'nin yıkılmasının ardından, tek başına kalan büyük güç olarak imparatorluk ve hegemonya nitelendirmelerinin yapıldığı dönemde ABD dış politikası, mevcut üstünlüğünün devamı için şekillendirilmiştir. Bu dış politikada Orta Asya, hem büyük enerji kaynaklarını barındırması, hem de Rusya ve Çin gibi potansiyel büyük güçlere komşuluğu nedeniyle önem kazanmıştır (Kafkasyalı, 2012, s. 26).

Brzezinski, "Avrasya, yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksenidir. Avrasya'ya hâkim olan güç, dünyanın en ileri ve ekonomik olarak verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edebilir" demektedir (Brzezinski, 1998, s. 31). Bu vurguda olduğu gibi Avrasya'nın önemi, ABD tarafından da ön planda tutulmuş ve bölgeye yönelik planlar yapılarak, bölgeye sızılmıştır.

ABD, dünya dengelerinde tek büyük güç olarak kalışını devam ettirmek için çeşitli hamlelerde bulunmuş, Rusya ve Çin gibi dikkat çekici güçlerin rakip olarak statükoyu bozmalarını istememiş ve bu yönde önlemler almıştır (Nogayeva, 2011, s. 88). ABD'nin tek kutuplu dünya oluşumundaki faaliyetleri, 1999 yılında ABD- Japon güvenlik işbirliği Tayvan'la silah ticareti ve orta Asya'ya yönelik girişimleri, Rusya ve Çin'de çevrelenme endişesini doğurmuş ve bu endişe çok kutuplu anlayışı benimseyen iki ülkeyi doğal olarak müttefik yapmıştır. Tek kutupluluğa karşı tepki olarak, 1996 yılında Rus dışişleri bakanı olarak göreve gelen ve ismi ile anılan Primakov Doktrini de "Çok kutuplu uluslararası sistem"i önermekteydi (Tellal, 2010, s. 209).

ABD'nin NATO aracılığıyla bölgeye açılımı etkili olmuştur. NATO'nun "Barış İçin Ortaklık" projesiyle yeni cumhuriyetleri ittifaka dâhil etmesi, bölge enerji güvenliğini sağlama adına önemli bir uygulama olmuştur. Fakat 1994'te Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya alınması tartışmaları yaşanırken Yeltsin, Budapeşte'de "soğuk barış" konuşmasıyla durumu şiddetle eleştirmiştir. Rusya, NATO'nun doğuya doğru yayılmasını, Hitler'in "doğuya doğru yayılma" sıyyla aynı tutmuştur (Tellal, 2010, s. 211).

1999 yılında NATO'nun Yugoslavya'nın iç bölgesi konumundaki Kosova müdahalesi, kendi iç bölgelerinde sorunlar yaşayan Rusya ve Çin'i rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık 25 Ağustos 1999 tarihinde Bişkek'te yapılan Şangay Beşlisini toplantısında açıkça ifade edilerek Amerikan karşıtlığı ön planda olmuştur.

ABD, Orta Asya'da üsler elde ederek varlığını garanti altına alma çabasında hareket etmiştir. ABD'nin Orta Asya'daki etkinliğini arttırma girişimlerine bölgede ilk olumlu cevap veren ülke Özbekistan olmuştur. 1995 Ekiminde Özbekistan başkanı Kerimov, ABD ile Savunma ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. 19 Eylül 2001'de Afganistan operasyonlarında Özbek hava sahasının kullanım onayını alan ABD, 28 Nisan'da Kazakistan ve Türkmenistan'dan da hava sahalarının kullanımını elde etmiştir(Çomak & Görentaş, 2011, s. 1).

11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Rusya'nın ABD'nin Orta Asya'daki faaliyetlerine ve askeri varlığına ses çıkarmaması, ABD'nin bölgedeki etkinliği için önemli bir değişim olmuştur. Putin, saldırılar sonrası Bush'u ilk arayanlardan olmuştur. 24 Eylülde ise ABD'ye verilecek desteğin boyutlarını anlatan yardım planı açıklanmıştır. Bu planla ABD'ye, istihbarat bilgileri paylaşılmasından, hava sahasını her türlü insani yardımlara açılmasına kadar geniş destek sözü verilmiştir. Karşılığında da Çeçenistan konusunda ABD'nin desteği alınmıştır (Tellal, 2010, s. 216).

Çin de ABD'nin Afganistan operasyonuna destek vermiştir. Bu yolla Rusya'nın, içindeki Çeçenlere karşı giriştiği mücadelede olduğu gibi Çin, içindeki Sincan'da Uygurlara karşı giriştiği baskı ve yıldırma politikalarına karşı ABD'nin tepkisi engellenmiştir.

ABD için Orta Asya'da en önemli sektör enerji sektörüdür. Dolayısıyla dünya enerji kaynaklarını kontrol etme niyetinde olan ABD için bu durum önceliklidir (Ekinci, 2011, s. 523). Enerji kaynaklarına sahip Orta Asya ülkeleri, ABD tarafından yakından ilgilenilmektedir. ABD enerji şirketlerinin bölgede aktif rol oynaması, aynı zamanda enerji nakil ve dağıtımında daha çok söz sahibi olmaları için hamleler yapılmaktadır.

ABD, diğer bölgelere olan politikalarında olduğu gibi, Orta Asya bölgesinde de ekonomik ve siyasi planlarına erişmek için bölgeye yönelik yardımlar yapmaktadır (Ekinci, 2011, s. 522). Yapılan bu yardımlarla, yardım yapılan ülkelerin dostluğu ve stratejik değerleri kazanılmaktadır.

ABD etki ve nüfuzu, Rusya ve Çin'in ortak rahatsızlık konusu haline gelmiştir. ABD'nin Rusya'ya karşı Avrupa sınırına yakın bölgelere ve Asya-Pasifik'teki ittifak yaptığı ülkelere füze savunma sistemleri kurma girişimi, Rusya ve Çin tarafından büyük rahatsızlığa sebep olmuştur. Bunun yanında ABD'nin 1972 yılında SSCB ile karşılıklı imzaladıkları Anti balistik Füze Sistemlerinin Sınırlandırılması Anlaşmasından, 13 Haziran 2002'de çekildiğini ilan etmesi, bu ülkenin niyeti konusunda büyük endişe oluşturmuştur. Dolayısıyla Çek Cumhuriyetine radar sistemi ve Polonya'ya füzesavar sistemlerinin konuşlanması gündeme gelmiş, bu girişim de Rusya'nın büyük tepkisine sebep olmuştur.

ABD'nin Orta Asya hamleleri, kendini bölgedeki yönetimlerin şekillenmesine de sirayet etmiştir. Bağımsızlıklarını yeni kazanan bölge ülkelerinin tekrar Rusya'nın etkisi altına girmeleri, ABD açısından istenmeyen bir durumdur (Okur, 2012, s. 253). Bölgede etkisi ve prestiji süren Rusya'nın aleyhine oluşan yeni devletlerin yönetimlerini devirip, kendine yakın yönetimler oluşturma yönünde, renkli devrimleri desteklemiştir (Kafkasyalı, 2012, s. 29-30).

Rusya Federasyonu, başlangıçta ABD'nin Afganistan operasyonuna destek vermiştir. Fakat bu destek ABD'nin bölgede etkisini arttırmasını içermemekteydi. Afganistan'dan sonra Irak'a giren ABD'nin Kırgızistan ve Gürcistan'daki iktidar değişikliklerini desteklemesiyle rahatsızlık had safhaya ulaşmış ve ABD'ye karşı Rus politikası değişmiştir (Ekinci, 2011, s. 511).

Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarına ilgi duyarak bu bölgede etkin rol oynama gayreti de Rusya ve Çin'i bu konuda ortak davranmaya sevk etmiştir. Bölgenin petrol ve doğalgaz rezervleri üzerinde hâkimiyet kurma anlayışında olan ABD, bu alanda bölge ülkeleriyle yakın temasa geçmiştir. Aynı zamanda bölgenin sahip olduğu ve üretiminin yapıldığı enerjinin taşınması konusunda da büyük mücadele yaşanmaktadır.

Rusya ve Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dair ilgilerinin en önemli unsurlardan biri bu ortaklıkla oluşan örgütün, bölgedeki Amerikan etkisini sınırlandıracak ve azaltacak bir katalizör olarak görülmesidir (Özdaşlı, 2012, s. 110).

3.3. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün İçeriği ve önemi

Tek kutuplu dünyadan çok kutuplu dünyaya dönüş tartışmaları özellikle 2000 yılı sonrasında artmıştır. Bunda Rusya ve Çin'in gelişmesinin büyük etkisi vardır. SSCB sonrası istikrarsız bir görünümde olan Rusya enerji kaynaklarının itici gücü ile hızla toparlanmış, Çin ise sürekli artan üretim gücü ile dikkatleri üzerine çekmiştir (Nogayeva, 2011, s. 93).

ŞİÖ, Avrasya'nın beşte üçüne tekabül eden, toplamda 30 milyon 189 bin km. karelik alanla aynı zamanda dünya nüfusunun dörtte birine tekabül eden 1,5 milyar nüfusu ile dikkatleri üzerine çekmiştir (Ayan, 2010, s. 43). Gözlemci olarak konumlandırılan Hindistan, Pakistan, İran ve Moğolistan'ı da bu gruba eklersek, 2,7 milyarla dünyanın %40'ını temsil edebilecek bir yapıdan bahsedebiliriz (Kafkasyalı, 2012, s. 32).

Örgüte üye olan ülkelerin nüfusları, sınırları ve ekonomik büyüklükleri açısından mevcut güçlerini mekânsal genişliğe ve güce dönüştürdükleri ve neredeyse bütün Asya'yı temsil durumuna geldikleri görülmektedir (Deniz, 2013, s. 220).

Orta Asya bölgesinin neredeyse tamamını temsil edici statüye kavuşan ŞİÖ, bulunduğu bölge açısından da stratejik önemdedir. Bölgenin Ortadoğu'ya alternatif olarak görülen büyük enerji kaynaklarına sahip olması, bu enerjiyi nakil edici boru hatlarına ev sahipliği yapması, bu açıdan bölgeyi jeostratejik alanda daha da etkili yapmaktadır (Azer, 2012, s. 237).

Şangay İşbirliği Örgütü'nün toplantılarında, NATO'nun doğuya açılmasından dolayı rahatsızlık, çok kutupluluk vurgusu, ABD'nin füze kalkanı sistemi kurma girişimlerinden duyulan rahatsızlıkla beliren söylemler, örgütün NATO'ya alternatif bir pozisyonda olduğunu göstermektedir (Akal, Doğruyol, & Bilişli, 2011, s. 4). Bu doğrultuda birçok uzman, ŞİÖ'nün zamanla anti-NATO müttefikliği şekline dönüştüğünü tartışmaya başlamıştır (Tolipov, 2010, s. 108). Dünyanın stratejik nükleer silaha sahip ülkelerinin yarısı, ŞİÖ'ye üye olduğu ve dünyanın en büyük ordusuna sahip oluşu (Akal, Doğruyol, & Bilişli, 2011, s. 4), örgütün askeri yönden ne derece kıymetli olduğunun bir göstergesidir.

ŞİÖ'nün oluşumundaki sebepler olarak, özellikle terörizm ve dış tehdit tehlikesinde olan bölge düzen ve istikrarını koruma ve küreselleşme aşamasını yaşayan dünyanın ekonomik sorunları etkili olmuştur (Can, 2012, s. 360). Bu çerçevede kuruluştaki temel amaçlar olarak terörizm, kökten dincilik ve ayrılıkçılığa karşı mücadele ağırlık kazanmaktadır (Hessbruegge, 2004, s. 1). Bu tehditler arasında özellikle Rusya ve Çin'i tehdit eden konu ulusal ayrılıkçılık olarak belirirken, dini radikallik ve terör, tüm üye devletleri ilgilendiren ortak sorundur. Bölgede beliren sorunlar, belirli alanda kısıtlı ve lokal kalmadığı, sınırların ve toplumların geçirgen yapıya sahip olduğu düşünüldüğünden, bölge ülkelerinin ortak hareket etmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

ŞİÖ üyesi ülkelerin askeri tatbikatları ve yeni askeri kurumlarında birliktelik sağlanmıştır. Fakat ŞİÖ sadece askeri bir yapı olmaktan ziyade gerçek bir entegrasyon formatına dönüşmeye çabası da vardır. Fakat üye ülkelerin askeri sistem farklılıkları, jeopolitik statüleri, ekonomik ve hukuk sistemlerinin farklılıkları, kültürel sistemlerindeki farklılıklar, üye ülkelerin dış işleri politikalarındaki şüphencilik gibi sebeplerden dolayı, bu kısa ve orta vadede karşılaşılan güçlükler olacaktır. (Tolipov, 2010, s. 108).

4. Rus-Çin İlişkilerinin Problemleri

SSCB'nin dağılmasından sonra ilk yıllarda istikrarı sağlamaya zorlanan Rusya, hızla toparlanmaya gitmiş, sahip olduğu petrol gelirleri sayesinde bunu başarmıştır. Bu süreçte, özellikle Putin döneminde askeri kuvvete büyük önem verilmiş ve yatırım yapılmıştır. SSCB'nin yaklaşık % 80'ini oluşturan eski silahları hızla modernize yoluna gidilmiştir (Nogayeva, 2011, s. 65). Uzun dönem sessiz kalan Çin ise son yıllarda ekonomi alanındaki gelişmesine paralel olarak, askeri alanda da büyük gelişim kat etmiştir. Gelişen iki ülke, bölgede etkilerini arttırmaya başlamış, her ne kadar müttefik olarak görünseler de, birbirlerini jeopolitik olarak rakip olarak görmeleri sonucu doğal olarak ortaya çıkmıştır.

Rusya ve Çin'in tarihsel süreçteki inişli çıkışlı ikili ilişkileri, olumlu yönde artarak devam etmesine rağmen, bu ilişkilerde politik, enerji, ticari ve askeri alanlarda sorunlar ve rekabet de görülmektedir. Ortak işbirliği yapmalarına rağmen bu iki ülke, aynı zamanda da birbirlerine rakiptirler. Çarlık Rusya'sı ve SSCB döneminde Rusya, Çin'e oranla daha güçlü idi. Fakat hızlı büyüme ve gelişme gösteren Çin, her geçen gün daha da büyümekte ve bu gücünün de farkına varmaktadır. Bu farkındalıkla çeşitli alanlarda yeni sorunlar meydana gelebilmektedir.

Modern Rus-Çin ilişkileri çoğunlukla kanlı savaşlar, emperyal fetihler ve karşılıklı suçlamalarla geçmiştir. Sovyet imparatorluğunun çökmesiyle sekteye uğrayan Rus gücü ve ekonomik olarak güçlenen Çin gücü, son yirmi yılda iki ülkeyi ortak bir dengede buluşturmaya başarmışlardır. Fakat Çinliler için, Rusya ile yakın işbirliğine gidecek temel, medeniyet açısından görülmemektedir. Kültürel farklılık oldukça derindir (Ferdinand, 2007, s. 843). Aynı şekilde Ruslar için de Çinliler, tamamen hoş ve masum karşılanmamaktadırlar. Özellikle Çinli göçmenlere bakış, olumsuz niteliğe dönmüştür.

Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü, Rusya ise sahip olduğu nükleer silah kapasiteleriyle birlikte dünyanın en büyük ikinci askeri gücü durumundadır. Çin'in yakın zamanda konvansiyonel olarak Rusya'yı bastırması beklenmektedir. Bu durumda Rusya, Çin'e karşı Çin sınırındaki ülkelerle işbirliğine giderek çevreleme stratejisiyle Çin'in yükselen gücünü dengelemeye yöneltecektir (Weitz, 2012, s. 77).

4.1. Göçmen Problemi

Göçmen problemi derken, Çinli göçmenlerin legal ya da illegal yollardan Rusya'ya geçmeleri kastedilmektedir. Bu konu hakkında güvenlik, demografi, kimlik ve Rusya'nın bakışı ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. 200 milyon Çinlinin iç göçmen, 35 milyon Çinlinin de dış göçmen durumunda olduğu

düşünülürse, bunlardan Rusya'daki yarım milyonunun durumu önemli boyuttadır (Harley Balzer, 2010, s. 3).

Rusya, Çin sınırına yakın bölgelerde Çinli nüfus tarafından çevrenleme ve Çin etnik yayılma endişesini 19. yy sonlarından itibaren duymaktaydı. Bu doğrultuda, Rus çiftçi ve köylülerinin, uzak doğusundaki topraklara göç etmesi için bazı ayrıcalıklar ve teşvikler verilmiştir. Bu önlemler sonucunda 1900'dan 1908 yılları arasında 172,000 köylü Rusya'nın Avrupa bölgelerinden, uzak doğu bölgelerine göç etmiştir. Bunun yanında Rus hükümeti, Rus halkı dışındakilerin bölgeye gelişlerini engellemek için göç engelleyici yasalar çıkartmıştır. 1910 tarihli yasa ile kamu işlerinde yabancıların çalışmaları yasaklanmıştır. Buna rağmen özel şirketlerde yabancıların çalışma miktarı artmıştır. 1910 ve 1914 arasında Rus uzak doğusunda Çin nüfusu 80.000 den 100.000'e yükselmiştir (Lukin, 2002, s. 88).

1978-2004 arasındaki 26 yıllık süreçte, Çin'in nüfusu 340 milyon civarında artış göstermesine rağmen, 140 milyon civarı olan Rus nüfusunun azalma trendiyle, hem 2050'li yıllara gelindiğinde 110 milyona gerilemesi, hem de nüfusun yaşlanması ile göçmen işçi ihtiyacını arttıracak hesaplanmaktadır. Hâlihazırda yasal yabancı işgücünün de yaklaşık %40'ı Çinliler tarafından doldurulmaktadır (Dağkuş, 2013).

Rusya, besin maddeleri, giyim, tüketici elektroniği gibi alanlarda Çin'e bağlı olduğu gibi, aynı zamanda legal ve illegal ucuz işgücü temini konusunda da Çinli göçmen işçilere bağlı haldedir (Yiğit, 2013, s. 82). Özellikle bu oranın yüksek olduğu güney kesimlerinde, Çinli göçmenler Rusya için tehdit algılamasına yol açacak boyutlara ulaşmıştır. Büyük oranda Çinli işçiler, geçici olarak farklı alanlarda, farklı bölgelerde, hatta bütün ekonomik sektörlerde artarak varlığını devam ettirebildiklerinden, bu iş gücüne bağlılık gittikçe artmaktadır (Evgenii Verlin, 2011, s. 64).

Rusya'ya yönelik Çinli göçmen akımında üç temel unsur vardır. Bunlar tüccarlar, işçiler ve daha az oran olmakla birlikte entelektüel göçmenlerdir (Harley Balzer, 2010, s. 10). Devasa nüfusa sahip Çin'de, işsizlik önemli bir sorundur. Bu sebepten dolayı 40 milyon insanı, dünyanın 168 ülkesine yayılmıştır. Çin'de mevcut 130 milyon civarı insan, işsiz durumdadır. Bu miktarın 8 milyonu ise Rusya ile sınır bölgelerinde yaşamaktadır (Dağkuş, 2013).

Çin, mevcut insan gücü yapısı ile büyük bir güç olma yolundadır. Rusya ise Çinli mülteciler bakımından tehdit algısı içindedir. Çinli göçmenler bir taraftan iki ülke arasında ilişkilerin geliştirme aracı olarak değerlendirilirken, diğer taraftan da Çin tarafından yayılmacı bir araç olarak kullanıldığı eleştirisi de yapılmaktadır. 2001 yılında Rusya'da yapılan bir istatistiğe göre, Rusya içinde 1,5 milyon yasadışı göçmenden üçte ikisi Çinlidir. Aynı zamanda Rusya'nın Uzakdoğu bölgesinde de yasadışı göçmenlerin çokluğu dikkat çekecek şekilde, nüfusun %40-60'ına ulaştığı belirtilmektedir (Ekrem, 2010, s. 72).

Özellikle Çin sınırı bölgelerinde Rusya, nüfus açısından Çinli göçmenlerin tehdidi altında hissetmektedir. Bunda, 4300 km sınır boyunca, sınırın Çin tarafında 100 milyonu geçmiş bir nüfus yoğunluğu varken, Rus tarafında ise bu miktar 7 milyon civarındadır (Brenton, 2013, s. 243). Rus sınırının kontrol açıkları da, ülkeye birkaç yüz bin illegal Çinli göçmen akışına katkı sağlamaktadır (Kuchins, 1997, s. 3). Rusya'nın uzak doğusu oldukça geniş ve zengin kaynaklara sahip olmasına rağmen, nüfus yoğunluğu az ve merkeze uzaktır. Durum böyle olunca sürekli artan nüfusu ve büyük nüfus yoğunluğuna sahip, hammadde, enerji ve verimli topraklara ihtiyaç duyan Çin için bu bölge, bir yayılma alanı oluşturmaktadır (Menon, 1997, s. 105). Bu oranın dengelenmesi adına Primorski valisi Yevgeni Nazdratemus'un 2000 yılında önerdiği Rusya'nın Avrupa kısmından Rusların bölgeye yerleştirilmesi gibi çözüm arayışları (Aslan, 2004, s. 39) sonuç vermemiştir.

Rusya'nın nüfus açısından en az yoğunluktaki bölgesi olan Sibiry'a da da Çinli göçmen sayısı dikkat çekmektedir. Rusya, Çin nüfusunun Doğu Sibiry'a akışından rahatsız olmaktadır (Yılmaz, s. 2). Doğu Sibirya bölgesindeki Çinli oranı sürekli artış içinde olmakla beraber, bu göç yönelişlerinin planlı olabilme ihtimalinden dolayı Çin eleştirilmektedir.

Rus medyasında zaman zaman özellikle uzak doğu bölgesindeki göçmen sayılarıyla alakalı abartılı rakamlar verilmektedir. Bu rakamlarda, Rusya'nın uzak doğusunda 2 milyon Çinli göçmen olduğu yönünde bilgiler ileri sürülmektedir. Bu miktar, bölge nüfusunun dörtte birine tekabül etmektedir. Aynı zamanda üç milyondan fazla resmi olmayan Çinli işçiden de bahsedilmektedir. Çinli analistler ise bu rakamların abartılarak ülkedeki problemlerin yönünün saptırıldığını iddia etmektedirler (Harley Balzer, 2010, s. 4). Moskova Devlet Üniversitesi Asya ve Afrika Enstitüsü kaynaklarına göre ise 200,000 ila 450,000 Çinli Rusya'da ikamet etmektedir. Aynı zamanda her yıl Rusya'nın uzak doğu sınırından 500-550 bin Çinlinin girdiği belirtilmektedir. Fakat bu kişiler arasında öncelikle turizm ve kişisel işleri olanlar ağırlıktadır (Harley Balzer, 2010, s. 9). Verilen rakamlar farklı da olsa, Uzakdoğu Rusları arasında, Çinlilere karşı çekince, korku ve düşmanlığın gittikçe geliştiği belirtilmektedir (Uzmen, 2013, s. 148).

Rusya ve Çin arasında yıllarca, devletler tarafından desteklenen değişim, dil ve kültür programlarına rağmen, Ruslar ve Çinliler arasındaki bağlar sınırlı kalmıştır. İki ülkede de siyasi ve ticari elitler çocuklarını Moskova ve Pekin yerine Avrupa ve ABD'ye göndermektedirler. Aynı zamanda Çin medyası Rus otoritelerini, Çin kökenli işçilerin güvenliği ve hakları konusunda eksik davrandığı konusunda eleştirmektedir. Rus tarafı ise, Rus Uzakdoğu topraklarına büyük miktarda Çinli göçünün, Rusya'nın doğusunun Çin'in bir parçası hükmünde kılacağı konusunda endişelidir (Weitz, 2012, s. 74). Bunun yanında Ruslar, konut sıkıntısı bakımından Çinli göçmenlerin kendi hayat standartlarını kötüleştirdiğini ve böylelikle suça eğilimin arttığını düşünmektedirler (Mikheev, 2011, s. 85).

4.2. Enerji Problemi

İki önemli güç ve komşu devletler olan Rusya ve Çin için enerji konusu, dış politika ve stratejik açıdan büyük önem arz etmektedir. Rusya, hâkim olduğu enerji kaynakları ile ekonomisini geliştirirken Çin de kalkınma sürecinde enerjiye büyük ihtiyaç duymaktadır. Çin'in en büyük ihtiyacı ham petrol olarak belirirken Çin, 2003 sonrası ABD'den sonra dünyanın ikinci petrol tüketen ülkesi konumuna ulaşmıştır. Aynı zamanda gene bu tarih sonrası petrol tüketimindeki dışa bağımlılık %50'ye çıkmıştır (Ekrem, 2011, s. 29).

Rusya ve Çin'in enerji alanında yoğun işbirliği ve ilişkisi mevcut olmasına rağmen, enerji konusunda büyük çekişmeleri ve anlaşmazlıkları da mevcuttur. Enerji, Orta Asya bölgesinde ilişkilerin temel noktası konumuna gelmiştir. Bölgenin enerji rezervleri, iki ülkeyi de enerji kaynaklarını elde etme ve bölgede etkili olma konusunda mücadeleye sevk etmektedir. Uzun zamandan beri de ilişki ağlarının en hassas alanını, bu konu oluşturmaktadır (Yiğit, 2013, s. 79).

Orta Asya bölgesine dair Rus siyasetinde, bölgenin enerji kaynakları büyük önem arz etmektedir. Hem bölge enerji kaynakları üzerinde etkili olmak, hem de enerji nakil hatlarını, topraklarının üzerinden geçirilmesini sağlamak ve böylelikle stratejik açıdan enerjiyi kontrol etme amacı Rus siyasetini gösterir (Hekimoğlu, 2012, s. 290). Bu konuda bölgeye yönelik Çin çıkarları ve siyasetiyle sık sık karşı karşıya gelmektedir.

Rusya, Çin'in en büyük enerji tedarikçisi konumundadır. Çin, Rusya'dan enerjisini tedarik ederken, çeşitli talepleri olmuş, fakat bunları yerine getirme hususunda Rusya isteksiz davranmıştır. Rusya, enerji gibi stratejik sektördeki Çin yatırımlarına karşı direnip kontrollü davranma anlayışındadır. Bu doğrultuda, Sibiryaya petrol ve gazında Çin'in tek müşteri konumunda olmasını engellemek için büyük çabalar harcamaktadır (Brenton, 2013, s. 236).

Çin, enerji alanındaki bağımlılığını en aza indirmek için yeni stratejiler izlemeye başlamıştır. İlk olarak 2002 yılında dışarı açılma stratejisi ile Çin milli petrol şirketlerine yurtdışında faaliyet göstermeleri için teşvikler hazırlanmıştır.

Çin, Rusya'ya enerji alanında bağımlılığının, stratejik anlamda getireceği zorlukları düşünerek, bağıllığı en minimum seviyeye çekme arayışındadır. Bu bağımlılığı azaltmak için kendi petrol şirketlerini aktif olarak kullanmaktadır. 2004 yılında Rusya'nın en büyük petrol şirketi Yukos'u almaya aday olma (Yılmaz, s. 2) gibi girişimlerinin yanı sıra Orta Asya enerji kaynağı ülkeler olan Kazakistan ve Türkmenistan ile işbirliği arayışına gitmiştir. Önemli miktarda petrol hammaddesini ülkesinde bulduran Kazakistan ile komşu olan Çin, enerji anlaşmaları konusunda da oldukça aktif pozisyonundadır (Hekimoğlu, 2012, s. 301).

Bölge enerji kaynakları arasında petrol kadar değerli diğer bir kaynak doğalgazdır. Bu alanda bölgenin en büyük doğalgaz rezervine sahip ülkesi Türkmenistan öne çıkmaktadır. Yaklaşık 23 trilyon metreküplük rezervleri ile dünyanın en büyük doğalgaz sağlayıcısı ülkeleri arasında en başlardadır (Hekimoğlu, 2012, s. 284). Böylelikle Türkmen gazı konusunda, Çin ve Rus rekabeti göze çarpmaktadır.

2005 yılında Çin-Orta Asya boru hattının önemli merhalesi olan Alaşankou boru hattının yapımı tamamlanmıştır. 2007 yılında Çin güzergâhında 962,2 kilometrelik Atasu-Alaşankou boru hattı devreye girmiştir (Hekimoğlu, 2012, s. 283). Bu hatla Kazakistan'ın en önemli petrol kaynaklarından biri, Çin'e bağlanmıştır. Bunun yanında 3636 kilometrelik uzunlukla, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan topraklarından geçecek, en büyük projelerden biri olan ve Çin için, Rus tekeline kırmaya yönelik önemli bir girişim olan Orta Asya-Çin doğalgaz boru hattı için, Çin ve Türkmenistan arasında 30 yıllık gaz anlaşması imzalanmıştır (Nogayeva, 2011, s. 122).

Rusya için petrol en önemli ekonomik materyaldir. Ekonomi, petrol gelirleriyle şekillenir. Petrol gelirlerindeki herhangi bir dış müdahale, ülke istikrarını tehdit edici niteliktedir. Orta Asya enerji kaynaklarını elinde bulduran Rusya'nın, sahip olduğu avantajın tehdit edilmesine ya da kendisi haricinde petrol boru hatlarının yapılmasına da müsamaha göstermeyeceği aşikârdır (Şeker, 2011, s. 576).

Çin'in enerji alanındaki girişimlerine karşın, Rusya'da kendi çıkarlarına hamlelerde bulunmaktadır. Pasifik okyanusu yönünde planlanan boru hattı için, Çin'den geçen güzergâhlarda Japonya lehine düzenlemeler yaparak, Çin'i by-pass etme tavrını ortaya koymuştur.

Rus ve Çin hükümetleri, Orta Asya'da birbirlerinin aktivitelerine şüpheli bakmaktadırlar. Bu alanda iki ülkenin devlet kontrolündeki şirketleriyle enerji kaynakları konusundaki mücadelesi göze çarpmaktadır (Weitz, 2012, s. 74). Çin'in Orta Asya'da en büyük ekonomik yatırımı, petrol ve doğalgaz varlıklarıdır. Mevcut durumda Çin şirketleri, Kazakistan'daki petrol ve gaz sektörünü %40'a kadar kontrol etmektedirler. Aynı zamanda son yılların en büyük iki taşıma projesi olan Kazakistan-Çin petrol boru hattı ve Türkmenistan-Çin gaz boru hattı, Çin'e doğru yönelmiştir (Evgenii Verlin, 2011, s. 59). Çin'in, Orta Asya'da, özellikle Türkmenistan ve Kazakistan'daki Rus enerji şirketleriyle rekabet ederek oluşturduğu doğrudan enerji girişimleri, Rusya için tehdit niteliği oluşturabilecektir (Mikheev, 2011, s. 85). 2006 yılında yapılan Kazakistan-Çin petrol boru hattı ve 2009'da yapılan Özbekistan ve Kazakistan'ı transit geçen, Türkmenistan-Çin gaz boru hattı, Çin'in Orta Asya bölgesinden enerji tedariki için önemli hatlardır (Kaczmarek, 2012, s. 6).

Çin'in enerji alanındaki aktif girişimlerinin yanında Rusya'nın da, Orta Asya'da yerel petrol boru hatlarını kendi kullanımı için tekeline geçirip, Çin'in bu bölgeden enerji satın almasının önüne geçme girişimleri göze çarpmaktadır. Rus enerji üreticileri de, Çin'in enerji kaynakları elde etme ve enerji girişimlerine karşı olumsuz tavrındadırlar. Rus devletinin, enerji politikalarını uygulama hususunda Rus enerji firmaları üzerinde otokratik kontrolü mevcuttur (Blank, 2006, s. 57). Rusya, aynı zamanda güneyindeki geniş enerji kaynaklarının gelirlerinden pay almak için ısrarcı davranmaktadır (Mandelbaum, 1997, s. 87). Rusya ve Çin arasında Orta Asya'da gerçekleşen enerji rekabetinin, uzun vadede Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'da da sıçrama potansiyeli gözden kaçmamaktadır (Mikheev, 2011, s. 85).

Enerji ilişkileri çerçevesinde, Rus halkının Çin'e bakışında da tehdit algılaması göze çarpmaktadır. 2007 yılında yapılan kamuoyu yoklamalarında, Rus halkının %66'sı Sibirya'daki Çin yatırımlarını tehlikeli görmekteydi. 2010 Rusya-Çin boru hattı anlaşması, Moskova'nın Çin'le çevrelenmesi olarak görülmüştür (Brenton, 2013, s. 238).

Enerji temininde fiyatlandırmalar da Çin'i rahatsız eden diğer bir durum olmuştur. Çinliler Gazprom'un fiyatlarının çok yüksek olduğunu belirtip, uluslararası oranda ödeme yapmama istememişlerdir. Gazprom da kar marjından indirim gidip, fiyatları düşürmek konusunda isteksiz davranmıştır (Yiğit, 2013, s. 79). Bu sorunun giderilmesi için birçok kez toplantılar yapılmıştır.

4.3. Ulaşım Alanındaki Problemler

Ulaştırma alanında da Rusya ve Çin çıkarları, bölgede farklılık göstermektedir. İki ülke için de kendi pazarlarının BDT ve Avrupa ülkelerine çıkışı için güvenilir ulaşım yollarını kontrol etme amacı vardır. Rusya'nın mevcut ulaşım ağına karşı, Çin de yeni hatlar kurma gayretindedir. Doğalgaz ve Petrol boru hatları gibi enerji ulaşımında girişimlerin yanı sıra, demiryolu ve otoyollar stratejik önemdedir. Konumu bakımından Çin için, BDT ve Avrupa ülkeleriyle ekonomik ilişkiler için, Orta Asya toprakları stratejik önemde kara koridorudur (Yazıcı, 2007, s. 98).

Demiryolu alanında, Çin tarafından yürütülen Avrasya demiryolu projesi büyük önem arz etmektedir. Bu proje dâhilinde 1 Eylül 1990 tarihinde, Çin devlet başkanı Zemin'in açılışını yaptığı, Çin ve Doğu Türkistan'ın Golca şehri arasındaki hat çalışmaya başlamıştır. 1990 Aralığında Doğu Türkistan'ın Golca şehri ile Kazakistan'ın Almatı şehri arasındaki demiryolu kısmı da tamamlanmıştır. Buradan da Avrupa'ya kadar bir ulaşım ve ticaret hattıyla, Çin'den Avrupa'ya bir hat oluşacaktır. Tam olarak bu proje tamamlandığında, Rusya'nın Trans Sibirya hattına rakip olacaktır. Bu hatla birlikte Çin'in bölgedeki ekonomik kazancı artacak, Rusya'nın ise azalacaktır (Ekrem, 2011, s. 37).

Çin lehine olan Korla-Aksuu-Artuş-Kaşgar demiryolu projesi ile Kazakistan-Kafkasya-Yakındoğu ve Avrupa arasında ulaşım gerçekleştirilecektir. Kısıllığından dolayı bu hat, Rusya için değerli olan ve yapımına 1891'de başlanmış olan (Purtaş, 2005, s. 19) Transsibirya demiryolunun cazibesini azaltarak, Çin'in rolünü arttıracaktır. Bunun yanında 1990'da Drujba ile Alaşankou arasında Kazakistan-Çin demiryolu bağlantısı, 1996 yılında İran'da Transasya bağlantısı ile Orta Asya devletlerinden Çin'e, Ortadoğu ve Basra körfezine geçiş en kısa şekilde sağlanmıştır (Nogayeva, 2011, s. 123).

Karayolu alanında da Çin, Orta Asya ülkeleri ile kara ulaşım ağı için büyük gayret göstermektedir. Örneğin, Çin-Kırgızistan-Özbekistan otoyolunun yapılması için Çin tarafından Kazakistan'a karşılıksız kredi desteği yapılmış; Çin, Afganistan-Tacikistan-İran karayolunun yapılma çalışmaları devam etmektedir.

4.4. Askeri alandaki Problemler

Çin hükümeti için kalkınma birinci öncelikli, askeri alanlar ve güvenlik konuları nispeten ikinci sıradadır (Ekrem, 2011, s. 21). Fakat kalkınmaya paralel olarak askeri alanda da büyük hamleler

yapılmaktadır. Nükleer güç olarak nitelendirilen Çin, bu gücünü iletecek balistik füze sistemleri konusunda büyük ilerleme kaydederken, aynı zamanda uzay alanına da bu gücünü taşımıştır (Külebi, 2010, s. 39). Dünyanın en kalabalık ordusuna sahip Çin; Rusya ve ABD'nin ardından dünyadaki en çok tanka sahip üçüncü, ABD'nin ardından dünyada en fazla uçağa sahip olan ikinci, balistik roket ve nükleer denizaltı gemilerinin toplam sayısı açısından dünyada birinci durumdadır (Nogayeva, 2011). Ancak en büyük sorun bu sistemlerin modernize sorunudur. Bu sorunu aşmak amacıyla hızla modernize çabasıdadır.

ABD'nin stratejik ihtiraslarına karşı kaygı duyan Rusya ve Çin'in, bunu engellemek adına, askeri kaynaklarını birleştirip ya da ABD balistik savunma füzelerinin üstesinden gelmek, Anti balistik füze teknolojisi üretmek, ortak araştırma programları yapmak gibi ortak çalışmalar yapma adına etkin bir adım atmaları beklenirken, iki ülke bu yönde etkin ortak bir hamle yapamamışlardır (Weitz, 2012, s. 76).

Askeri ilişkide son zamanlara kadar Rus savunma analistleri Çin üzerinde askeri üstünlükleri konusunda rahat görünseler de, diplomasisiyle beraber hızla büyüyen Çin savunma kapasitesi, diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da tedirginliğe sebep olmaktadır (Weitz, 2012, s. 76). Yeni nesil füzelerin yanı sıra, uçak sanayiindeki gelişmeleri, uçak gemisi hamlesi ve zayıf filosunu modernize etmesi dikkat çekicidir (Nogayeva, 2011, s. 75).

4.4.1. Silah Ticaretindeki problemler

Rusya ve Çin arasında silah ticareti, iki ülke arasındaki ilişkilerde büyük yer tutmaktadır. Bu konuda güçlü bir işbirliği olmasına rağmen sorunlar da yaşanmaktadır. 2000 yılından itibaren 27 milyar dolar silah satışı yapan (Kasım, 2011, s. 49) Rusya'dan, Çin tarafının alım miktarı düşmektedir. Bunda büyüyen Çin'in silah üretim kapasitesinin artması, ileri teknoloji silahları yapma kapasitesinin yükselmesi ve silah alımlarında doğrudan silah alımı yerine ortak üretimi tercih edilmesi etkili olmaktadır. Pekin'in askeri bütçesinin yılda yüzde 18 büyümesi beklenmektedir ve askeri harcamaları da 2000ler boyunca Rusya'dan yüksek olmuştur, hatta 2010 yılında Rusya'nın iki katına ulaşmıştır (Kaczmarek, 2012, s. 5).

Rusya açısından bakıldığında, Çin'in kendisiyle stratejik işbirliğinden dolayı son sistem askeri teknolojilere ulaşması, uzun dönemde uluslararası silah ticaretinde kendilerine rakip oluşturma açısından sıkıntı doğurabileceği, tehdit olarak çıkabileceği sorununu doğurmaktadır (Mikheev, 2011, s. 85). Bu sebepten dolayı Rusya'nın, Çin'e üst teknolojik silahların satışında kısıtlamaları vardır. Diğer taraftan da ilişkinin bozulmasından çekinen Rusya tarafına, Silah satışı konusunda gelen eleştiriler karşısında Putin'in bakışı önemlidir. Putin defaatle, Çin'in savunma kapasitesinin yükseltilmesinin, çok kutuplu dünya düzeni oluşturulması için büyük önem arz ettiğini vurgulamaktadır (Turner, 2009, s. 171).

4.4.2. Farklılaşan Güvenlik Perspektifleri

Rusya ve Çin ilişkileri güvenlik açısından, hem olumlu hem de olumsuz yönleri sahiptir. Rusya açısından uzun zamandır etkileşimde oldukları, kültürel ve medeniyet anlamında tesir ettiği Orta Asya toplumlarıyla ilişkileri olumlu boyuttadır. Bu bakımdan Rusya, sahip olduğu etki alanını, daha da yoğun şekilde genişletmek istemektedir. Beş eski Sovyet Orta Asya devletini, tesiri altında olduğu bölgeler olarak kabullenmektedir (Brenton, 2013, s. 244). Askeri olarak da kendisini, Orta Asya güvenliğinin ana garantörü olarak görmektedir. Bu doğrultuda da Çin'i Ortak Güvenlik Teşkilatından izole ederek, bu devletleri etkilemesini engelleme çabasıdadır (Yiğit, 2013, s. 81). Rusya ve Çin, güvenlik ve askeri alanda birlikte hareket etmelerine rağmen, aralarında anlaşmazlıklar dikkat çekmektedir. 2008'de Rusya'nın Gürcistan'la savaşında talep ettiği Abhazya ve Güney Osetya'nın tanınması konusu, Çinli yetkililerce uygun görülmemiş ve reddedilmiştir. Rusya da Çin'in doğu Asya'daki deniz girişimlerinde ve Vietnam'la olan sorunlarında beklenen desteği vermemiştir (Weitz, 2012, s. 74).

Putin'in yeniden başkan seçilmesinden sonra ilk yurtdışı ziyaretini Pekin yerine Belarus'a düzenlemesi ve sonraki ziyaretlerini yaptığı eski Sovyet cumhuriyetleriyle ilişkilere önem vermesi, jeopolitik öncelikleri konusunda sinyal vermiştir. Rusya'nın Avrasya Birliği inisiyatifi, Çin'i eski Sovyet alanlarından dışlayıcı ve Orta Asya'yla ilişkilerinde ticari engeller oluşturan bir inisiyatif haline gelmiştir. Güvenlik alanında da Rusya, Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü (OGAÖ-Collective Security Treaty Organization) Çin'i dışta tutarak, Orta Asya'nın temel güvenlik örgütü yapma anlayışına devam etmektedir (Weitz, 2012, s. 75). OGAÖ, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Ortak Güvenlik Anlaşması halinde ortaya çıkmıştır. Rusya, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşmaktadır (Turner, 2009, s. 176). Bu güvenlik örgütünün kurulma sebebi ve Çin'in bu örgüte üye olmaması, Rusya'nın bu konumda ağır basmasına sebep olmuştur. Çin ve Japonya'nın organize ettiği Asya Topluluğu Projesinde ise Rusya yer almamaktadır. Dolayısıyla, Güneydoğu Asya ülkeleri arasında oluşan Çin'in başını çektiği ASEAN+3 işbirliği örgütünde de Rusya yoktur.

Rusya ve Çin'in Şangay işbirliği Örgütüne yönelik bakış açısı, amaçları ve hedefleri farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar iki tarafın da çıkarlarına yönelik olarak, örgütün hangi açılardan aktif

kılınacağı konusunda görülmektedir. Rus tarafında örgütü daha çok bölgede hâkimiyetini perçinleyecek güvenlik işbirliği olarak görürken, Çin daha çok ekonomik işbirliği platformu olarak görmek istemektedir.

Rusya, toparlanmasından itibaren hedef koyduğu ve kendi etki alanı gördüğü Orta Asya cumhuriyetleri ile Çin'in karşılıklı ilişkilerinde, kendisinin de var olduğu ve yönlendirebileceği kontrollü ve denetimli bir işbirliği merkezi olarak, ŞİÖ'yü kabullenmiştir.

Çin tarafının da ŞİÖ'den beklentisi, örgütün güvenlik boyutundan ziyade ekonomik işbirliği platformu olarak şekillendirilmesi, bu yönünün ağır basması yönündedir. Ekonomik işbirliğinin temeli olarak Çin, örgüt sayesinde komşularıyla olan sınır sorunlarını gidererek, güven ortamı oluşturmuş ve böylelikle örgütü bölgedeki nüfuzunu arttırıcı bir etken olarak kullanmıştır (Özdaşlı, 2012, s. 110).

Rus tarafı, ŞİÖ ve kendi liderliğini yaptığı Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün askeri işbirliğinde olup, bölgesel güveliği sağlamada aktif olmasını isterken, Çin bu konuda farklı bakarak, ŞİÖ'nün iç güvenlik amaçlı bir yapılanma olması görüşünü taşımaktadır (Kasım, 2011, s. 49). Başka açıdan bakıldığında da Rusya'nın bu örgütü çok kutuplu düzen için askeri ve politik bir işbirliği örgütü olarak görmesine mukabil, Çin daha çok işin ekonomik yönüyle ilgilenmekte, örgütü daha çok ekonomik işbirliği alanı olarak görmektedir (Turner, 2009, s. 174).

Eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik, Rusya'nın Avrupa Birliği gibi bir birlik oluşturma planları, Çin'i oldukça rahatsız etmektedir. Çünkü bu gelişmeler Orta Asya'da Çin'in ekonomik varlığına zarar niteliğindedir. Pekin ve Moskova arasında Orta Asya'daki bu durum öncelikler konusuyla dengelenmektedir. Çünkü Pekin yönetimi, daha az stratejik önemi olan bölgenin, Moskova'dan daha önemli olduğunu düşünmemektedir (Weitz, 2012, s. 77).

Bölgede Japonya faktörüne de değinilmek gereklidir. 1990'ların ilk yıllarından itibaren RyutaroHaşimoto liderliğindeki Japonya, Rusya ile aralarında ihtilafli konu olan Kuril Adalarını gündemde tutarken, diğer yandan da Rusya Federasyonunu Çin'i dengeleyen bir güç olarak kabul etmiş ve politikalarını bu yönde yürütmüştür (Tellal, 2010, s. 213).

4.5. Ticari İlişkilerdeki Problemler

Stratejik açıdan birbirine yakın duran, ittifaklar yapan, işbirliğine giden Rusya ve Çin için beklenen birbirlerinin en büyük ekonomik-ticari partner olmalarıdır. Fakat iki müttefik devlet açısında ilginç bir durum olarak, ne Rusya'nın ne de Çin'in, birbirlerinin ana ekonomik partnerleri olmamasıdır. Ruslar başta Almanya olmak üzere ticaret ilişkilerinde hala Avrupa'ya dönüktürler. Temel hammadde ithal kaynağı ise eski Sovyet Cumhuriyetleridir. Çin ise Avrupa'yla ekonomik bağlarını arttırmakla birlikte, ticari hesaplarında ABD başat rol oynamaktadır (Özdaşlı, 2012 , s. 75). İki ülke arasındaki ticaretin düşüklüğü geçmişten gelen bir durum olmuştur. İlişkilerin çok iyi sürdüğü 1949-62 arası dönemde, 1950 yılı için Çin dış ticaret hacmi 1.135 milyar dolar iken, Çin-Sovyetler Birliği arasındaki ticaret hacmi 0.338 milyar dolar seviyelerindeydi. Yakın işbirliği döneminden sonra 1962-1989 arası dönemdeki gerginlikle ilişkilerin seviyesi oldukça düşmüş, ticaret hacmi de minimum seviyede takip etmiştir. 1989 yılında başlayan yeniden düzelleme aşamasında karşılıklı ticaret hacmi 3.966 milyar dolara çıkmıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise karşımıza, Çin'in 1950'ye göre dış ticaret hacmini 2266 misli arttırırken, Çin-Rusya ticaret hacmi ancak 150 kat artabilmişti (Ekrem, 2010, s. 72) .

Rusya ve Çin arasındaki ticaret ilişkilerine bakıldığında, batıyla ticaretlerine göre düşük oranda olduğu göze çarpmaktadır. Rusya ve Çin'in AB'yle ticaretleri, birbirleriyle olan ticaretin beş katıdır. Diğer bir açıdan, Çin, Rusya için kilit ticari partner konumuna gelmişken, Rusya oldukça marjinal konumda kalmıştır. İki ülke ticaretinde diğer göze çarpan durum ise, dengenin Çin lehine ağır basmasıdır. Çin'in, Rusya'ya, işlenmiş ve ileri teknoloji ürünleri satışı, artarak devam etmektedir. Diğer bir yandan, Rusya'nın Çin'e üretilmiş mallar ihracı çökmüş durumdadır (Brenton, 2013, s. 241).

2000 yılında, Orta Asya'nın dünyaya yaptığı ticarete Rusya'nın oranı %26,7, Çin'in ise %3,9 idi. Çin, bu tarihten sonra bölge ticaretinde gelişim göstererek 2008 yılında %15,8 seviyesine ulaşmış, Rusya'nunki ise %20,4'e gerilemiştir (Okur, 2012, s. 258). 2008 yılından itibaren Çin'in bölgedeki ticari etkinliği daha da artmıştır.

Çin-Rus ekonomik ilişkileri sürekli artmasına rağmen, iki ülke açısından da çeşitli problemleri beraberinde getirmektedir. Sürekli büyüyen Çin ekonomisi, ilişkilerde Rusya açısından rahatsız edici hale gelmiştir. Çin'in, Rusya ile olan ihracat ithalat dengesini, hızla ihracatı arttırarak ithal oranını düşürmesi, dengeleri değiştirmektedir. Rus hammaddelerini alıp, işlenmiş ürün satımıyla ekonomik dengelerde ağır basan Çin, ürettiği ürünlerle Rusya içindeki küçük ve orta ölçekli işletmeleri oldukça olumsuz etkilemektedir (Mikheev, 2011, s. 84).

İki ülke ticari ilişkilerine bakıldığında, Çin ekonomisinin Rus ekonomisine göre daha dinamik, daha kapsamlı ve yenilikçi olduğu göze çarpmaktadır. Rus kaynakları, Çin'e yapılan ihracatın %70'den fazlasının mineraller, kereste, kâğıt hamuru ve maddelerinden oluşmakta iken, makine ve malzemelerinin % 5'i geçmediği belirtilmektedir. Diğer taraftan Rusya'nın Çin'den ithal ettiği malzemenin yarısından fazlası makine ve teknolojik çıkışlı malzemelerdir (Bin, 2012, s. 130). Bu ticari dengelere Rus halkının bakışı konusunda da, Rus Kamuoyu Araştırma Merkezi (VTsIOM) araştırmalarında, Rusların %60'ı Çin ile işbirliğinin işsizliği arttırdığı yönündeki bakışı da dikkat çekicidir (Mikheev, 2011, s. 84).

Bunun yanında sınır ticareti de iki ülke ticari ilişkileri bakımından önemlidir. Rus hükümetinin yabancıların ticari aktivitelerini kısıtlaması, Çin'den bireysel olarak gelen malların kotasını düşürmesini doğurmuştur. 2006'da bireysel gelen mallarda limit 50'den 35 kiloya indirilmiştir. Böylelikle sınır ticareti bu kısıtlamalarla olumsuz etkilenmiştir (Harley Balzer, 2010, s. 11).

Rusya, Belarus ve Kazakistan ile bir gümrük birliği kurarak, yörüngesine Kırgızistan ve Tacikistan'ı da çekerek Orta Asya'daki Çin ekonomik tesirine karşı girişim yolları oluşturma gayretindedir (Yiğit, 2013, s. 81). Eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya'nın AB gibi bir birlik oluşturma planları, Çin'i oldukça rahatsız etmektedir. Çünkü bu gelişmeler Orta Asya'da Çin'in ekonomik varlığına zarar oluşturacaktır (Weitz, 2012, s. 77).

Çin, hızlı ekonomik büyümesini düzenli yapmak ve artan hidrokarbon, hammadde ihtiyaçlarını Orta Asya'dan tedarik etmek zorundadır. Bu sebepten dolayı Avrasya'nın ekonomik lideri rolündedir. Böylelikle tüm orta Asya ülkelerinin ana finansörü, ana ticari partneri, Kırgızistan ve Kazakistan gibi ülkelerin en büyük ekonomik bağışçısıdır (Evgenii Verlin, 2011, s. 59). Kazakistan da, Çin enerji ilişkileri bakımından önemli bir ülkedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın 2050'de dünyanın en gelişmiş 30 ülkesi arasında olmaları yönündeki hedefinde, Çin'le işbirliği önemlidir. 2012'de iki ülke arasındaki ticaret 25 milyar dolar olmuş, bu şekilde devamında 2015'te de 40 milyar dolara ulaşmış ve şu anki Çin-Rus ticaret hacminin yarısına ulaşacaktır (Bin, January 2014, s. 124).

Sonuç

Sovyetler Birliği tarih sahnesinden ayrıldıktan sonra, meydana gelen boşlukta, Rusya ve Çin tek büyük güç olan ABD ve Batı ile yakın ilişkiye girme gayretinde olmuşlardır. Ancak bu güç boşluğu, kendi aleyhlerinde ABD tarafından doldurulmaya başlanmasıyla, tek kutuplu dünyanın negatif yönleri iki ülke tarafından da etkili bir biçimde hissedilmiştir.

Rusya ve Çin, SSCB sonrası bölgelerindeki mevcut düzensizlik ve sorunları ortadan kaldırıp, kendi menfaatleri ve bölge menfaatleri için beraber çalışma anlayışına girmişlerdir. Zira bölge geçişken özelliğe sahip olduğundan, komşularda meydana gelen huzursuzluk diğer ülkelere de sıçrama potansiyeline sahip niteliktedir. Aynı zamanda ekonomik açıdan zengin enerji kaynaklarına sahip bölge için Rus-Çin ortak hareketi, hem kendi menfaatlerine uygulama, hem de dış oyuncuların bölgeyle ilgili oyunlarını engellemek açısından önemlidir.

Rusya ve Çin'in tek kutuplu dünyayı, stratejik işbirlikleri ile çok kutupluluğu oluşturmak için en uygun taraflar olduklarını kabullenmeleriyle, iki devlet arasında birçok alanda stratejik işbirliğine gidilmiştir. Böylelikle karşılıklı askeri, enerji, ekonomik ve kültürel ilişkilerde büyük ilerleme sağlanmıştır.

İki ülke ilişkilerinde görülen, stratejik ortaklığın getirisiyle üst düzeyde görülen ilişkiler, aynı zamanda hassas dengeler üzerinde oturmakta, ileride büyük sorunlar oluşturabilecek olumsuzlukları da barındırmaktadır.

Göçmen konusunda, enerji alanında, askeri alanda, ticari alanda görülen problemler, büyüme ve diğer alanlara yayılma potansiyeline sahiptir. Tek kutuplu dünyaya karşı, ABD karşıtlığı ve karşılıklı menfaatler, iki ülke problemlerinin ihmal edilmesine yol açsa da, uzun vadede, kaçınılmaz Rus-Çin çıkarlarının çatışması durumunda gün yüzüne çıkacağı ve problemlerin ihmal edilemeyecek kadar büyük olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKAL, Mustafa., Doğruyol, A., & Bilişli, K. (2011). "Şanghay İşbirliği Örgütü ve Türkiye-İran Savunma Harcamaları Nedenselliği Testi" *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 23, 1-15.
- ANDREI Melville, TATIANA. S. (2005). *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, New York: CEUPRESS.
- ASLAN, Yasin (2004). *Yirmibirinci Yüzyılda Güç Dengeleri, Sarı İstila*, Ankara: Berikan Yayıncılık.
- AYAN, Ergin (2010). "Avrasya'da Değişen Dengeler Üzerinde Oynama Küresel Oyunlar", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.

- AZER, Özlem Arzu. A. (2012). "Çin'in Enerji Güvenliği Bağlamında Kafkasya ve Orta Asya Politikası", *International Conference on Eurasian Economies 2012, Session 4B: Enerji ve Tabii Kaynaklar*.
- BIN, Yu (2012). "China-Russia Relations: Between GeoEconomics and Geo-Politics", *Comparative Connections, January* .
- BIN, Yu (January 2014). "China-Russia Relations: Putin's Glory and Xi's Dream", *Comparative Connections*.
- BLANK, Stephen J (2006). "The Eurasian Energy Triangle: China", *Russia and the Central Asian States, volume XXII, Issue 2, Winter/Spring* .
- BRENTON, Sir Tony (2013). "Russia and China: An Axis of Insecurity", *Asian Affairs, vol. 44. No. 2.*
- BRZEZINSKI Zbigniev (1998). *The Grand Chessboard, American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Washington: SASIC Books.
- CAN, Ali (2012). "Küreselleşme Bağlamında Şanghay İşbirliği Örgütü" II. Bölgesel sorunlar ve Türkiye Sempozyumu.
- China Daily. (2001, June 15). *Declaration on Establishment of SCO*. 01 08, 2015 tarihinde chinadaily.com: http://www.chinadaily.com.cn/china/2006-06/12/content_6020343.htm adresinden alındı
- ÇELİK, Tayfun (2012). "Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO'ya Yansımaları", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 27-50*.
- ÇOMAK, Hasret & Görentaş, I. A. (2011). "Orta Asya Güvenliğine Yeni Yaklaşımlar" L. N. Gumilyov Avrasya Ulusal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Dergisi, No. 3-4, 24.
- DAĞKUŞ, Burak (2013, 09 19). "Belirsizleşen Sınırlar: Çin-Rusya Sınırı", 01 03, 2015 tarihinde Akademik Perspektif: <http://akademikperspektif.com/2013/09/19/belirsizlesen-sinirlar-cin-rusya-siniri/> adresinden alındı
- DENİZ, Taşkın (2013). "Mekânsal Güç Asya'nın Siyasi Gücü: Şangay İşbirliği Örgütü", *Doğu Coğrafya Dergisi, cilt 18, sayı 30, 217-228*.
- EKİNCİ, Seray (2011). "Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti" (1991-2010), e. N. İyikan içinde, *Orta Asya Güney Kafkasya siyasi gelişmeler : 1991-2010* (s. 490-554), İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- EKREM, Erkin (2010). "Rusya-Çin İlişkileri", *Yeni Rusya*, Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- EKREM, Erkin (2011). *Çin'in Orta Asya Politikaları*, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- EVGENII Verlin, VLASDISLAV Inozemtsev (2011). "Russia-China, Time for a Course Correction", *Russian Politics and Law, vol.49, no:6, November-December* .
- FERDINAND, Peter (2007). "Sunset: Sunrise: China and Russia construct a New Relationship 2007", *International Affairs, 83:5*.
- GILL, Bates (2007). *Rising Star: China's New Security Diplomacy*, Washington DC: The Brookings Institution.
- HAFFIE, James Mac (2011). "The Potential for a China-Russia Military Alliance Explored", *Alternatives Turkish Journal of International Relations, vol.10, No.2-3, Summer-Fall* .
- HARLEY Balzer, MARIA REPNIKOVA (2010). "Migration between China and Russia" *Post Soviet Affairs*.
- HEKİMOĞLU, A. (2012). "Uluslararası Dengeler Bağlamında Orta Asya'daki Enerji Politikaları" S. Kafkasyalı içinde, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 267- 309). Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- HESSBRUEGGE, Jan Arno (2004). "The Shanghai Cooperation Organization: A Holy Alliance For Central Asia", *Al Nakhlah, The Fletcher School Online Journal*.
- Internacionales, R. p. (2001, June 15). *DECLARATION ON THE ESTABLISHMENT OF THE SHANGHAI*. 01 08, 2015 tarihinde <http://www.ehu.eus>: <http://www.ehu.eus/ceinik/tratados%5c14TRATADOSDEALIANZASPOLITICOMILITARES%5cTAPM1410ING.pdf> adresinden alındı
- KACZMARSKI, M. (2012). "Domestic Sources of Russia's China Policy", *Problems of Post Communism, vol.59, no:2, March/April* .
- KAFKASYALI, M. Savaş (2012). "Orta Asya'da Güç ve Zihniyet", e. M. Kafkasyalı içinde, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 15-52), Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- KAMALIV, İlyas. (2011). *Rusya'nın Orta Asya Politikası*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Yayınları.
- KASIM, Kamer (2011). "Rusya-Çin İlişkileri: Rekabet mi İşbirliği mi?", *Analist, yıl 1 sayı 9*.
- KAYA, Emrah (2011), "İran İslam Cumhuriyeti-Çin Halk Cumhuriyeti Orta Asya ve Güney Kafkasya Siyaseti (1991-2010)", e. N. İyikan içinde, *Orta Asya Güney Kafkasya siyasi gelişmeler : 1991-2010* (s. 611- 673). İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.
- KISSINGER, Henry (2012), *On China*. New York: Penguin Books.
- KLEVEMAN, Lutz (2004). *Yeni Büyük Oyun: Orta Asya'da Kan ve Petrol 2004*, İstanbul: Everest Yayınları.
- KRISTOLI, William & KAGAN, Robert (1996). "Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy", *Foreign Affairs, Vol. 75, No. 4, July 1, 18-32*.
- KUCHINS, Andrew (1997). "The Emerging Sino-Russian Strategic Partnership and Eurasian Security", *PONARS Policy Memo 11, October*
- KÜLEBİ, Ali (2010). *Askeri Doktrinler ve Stratejik Yaklaşımlar*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- LUKIN, Alexander (2002). "Russian Perceptions of the China Threat" e. H. Yee, & I. Storey içinde, *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality* (s. 86-115), New York: Routledge Curzon.
- MANDELBAUMI, Michael (1997). "Westernizing Russia and China" *Foreign Affairs, May-Jun* .
- MENON, Rajan (1997). "The Strategic Convergence Between Russia and China" *Survival, vol.39, no:2, Summer* .
- MIKHEEV, Vasili (2011). "Russia-China 'Reloading' the Relationship", *Russian Politics and Law, vol. 49, no. 6, November-December* .
- NOGAYEVA, Ainur (2011). *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları*. Ankara: USAK Yayınları.
- OKUR, Mehmet Akif (2012). "Amerikan Dış Politikası ve Orta Asya: Dünya Düzeni Değişirken İlişkilerin Geleceği Üzerine Düşünceler", e. M. Kafkasyalı içinde, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 247- 265). Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- OLDBERG, Ingmar (2005). "Foreign Policy Priorities Under Putin: a tour d'horizon.", V. K. ed. Jakob Hedenskog içinde, *Russia as a Great Power* (s. 29-57). London and New York: Routledge.
- ÖZDAŞLI, Esmâ (2012). "Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü", *Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 6, Bahar*.
- PURTAŞ, Frat (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde, Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Barış Kitap.
- SHENKAR, Oded (2007). *Çin Yüzyılı*. İstanbul: Truva Yayınları.
- ŞEKER, Sevim (2011). "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ve Kafkasya Siyaseti (1991- 2010)", e. N. İyikan içinde, *Orta Asya Güney Kafkasya siyasi gelişmeler : 1991-2010* (s. 555-610), İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.
- TELLAL, Erel (2010). "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-3, 189-236*.
- TOPILOV, Farkhod (2010). "Geopolitical Stipulation of Central Asian Integration", *Strategic Analysis, 34:1, 104-113*.
- TURNER, Susan (2009). "Russia, China and a Multipower World Order: The Danger in the Undefined", *Asian Perspective, vol. 33, No: 1*.
- TUTENBAYEV, Ruslan Ermekuli (2012). "Kazakistan ve Çin İlişkilerinin Tarihi ve Bugünü", e. M. Kafkasyalı içinde, *Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya* (s. 429-444). Ankara-Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- UZMEN, H. C. (2013). *İki Dünya Arasında Rusya*, İstanbul: Ötügen Yayınları.
- WEITZ, Richard (2012). "Superpower Symbiosis The Russia-China Axis", *World Affairs, November/December*.
- WU, Guoguang (2008). *China Turns to Multilateralism: Foreign Policy and Regional Security*, New York: Routledge.
- YAZICI, Bahattin (2007). *Değişen Rusya, Orta Asya*, İzmir: Altın Kalem Yayınları.

YİĞİT, Süreyya (2013). "Russian and Chinese Influences in the Middle East and Eurasia", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, sayı: 59.
YILDIZ, F. (2007). "Avrasya Jeopolitiğine Rus-ABD Yaklaşımları", *21. Yüzyıl Dergisi*, 149-177.
YILMAZ, Sait (tarih yok). *Çin Stratejisi*, 01 04, 2015 tarihinde Beykent Üniversitesi:
<http://www.beykent.edu.tr/WebProjects/Uploads/yilmaz-aralik.pdf> adresinden alındı
YONG Deng, Fei-Ling Wang (2005). *China Rising: Power and Motivation in Chinese Foreign Policy*, Maryland: Rowman& Littlefield Publishers.